

Γιώργος Κοντογιώργης

Έθνος και «εκσυγχρονιστική» νεωτερικότητα.
Εναλλακτικές Εκδόσεις

Ο Γιώργος Κοντογιώργης επί χρόνια αποπειράται τη δική του ερμηνεία της μακράς πορείας του ελληνισμού. Κι αυτό σε μια εποχή που κάθε άλλο παρά ευνοεί τις μεγάλες «αφηγήσεις».

Το βιβλίο του για το έθνος και την «εκσυγχρονιστική» νεωτερικότητα, που είναι μια πρόγευση του εκδιδόμενου 4τομου έργου του: «Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα» (ήδη κυκλοφορεί ο πρώτος τόμος απ' τις εκδ. Σιδέρη), θέτει επί τάπητος μείζονα ζητήματα της εθνικής, ιστορικής και πολιτιστικής αυτογνωσίας μας, με πολύ επίκαιρα τα περί ιστορικής συνέχειας του ελληνισμού και τα συνακόλουθα περί νεοελληνικού ειδικότερα έθνους.

Η ως τώρα αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών καταδεικνύει τόσο την επιστημονική μας υστέρηση όσο και τις χρόνιες κακοδαιμονίες της πνευματικής μας ζωής.

Γιατί δεν είναι καθόλου τυχαίο που, ενώ πλησιάζουμε τους δυο αιώνες εθνικής ανεξαρτησίας, δεν έχουμε αναδειχτεί ούτε καν σε σοβαρό κέντρο νεοελληνικών σπουδών, πολλώ δε μάλλον σε σοβαρό κέντρο μελέτης όλων των πεδίων της ιστορίας μας και του

πολιτισμού μας. Όπως δεν είναι καθόλου τυχαία η έρπουσα ταυτοτική αμηχανία και ανασφάλειά μας, που συνήθως εκδηλώνεται με δилημματικά διχαστικές αντιπαραθέσεις.

Δυστυχώς ούτε και στα χρόνια της Μεταπολίτευσης μπορέσαμε επί της ουσίας να μπούμε σε τροχιά ωριμότητας, παρά τις ευνοϊκές συνθήκες.

Εξακολουθούμε να είμαστε παγιδευμένοι στο δίπολο των «ελληνοκεντρικών» και των «αντιελληνοκεντρικών» ακροτήτων, με τις δεύτερες όμως τώρα, προσδευτικοφανείς (ενίοτε και αριστεροφανείς!) και εξόχως αποδομητικές... παντός του ελληνικού, να είναι οι ηγεμονεύουσες, περίπου συνιστώντας μιαν ιδιότυπη εθνοφροσύνη υπό εκσυγχρονιστικό και ευρωπαϊστικό μανδύα (χωρίς να φταίει γι' αυτό ο εκσυγχρονισμός, η Ευρώπη και η Δύση!).

Στο κλίμα μάλιστα αυτής της ιδιότυπης εθνοφροσύνης δεν μπορούσε παρά να προκαλέσει αντιδράσεις το «θράσος» ενός εγχώριου διανοούμενου, του Γιώργου Κοντογιώργη, να αρθρώσει αντίλογο στο διαπρεπή Άγγλο ιστορικό Έρικ Χομπσμπάουμ και στις περί νεοελληνικού έθνους α-

πόψεις του, όπως κατατέθηκαν σε συνέντευξή του στην εφημ. *Ελευθεροτυπία* (27/3/1995).

Η περιώνυμη αυτή συνέντευξη (*Μύθος η συνέχεια 3000 χρόνων ελληνικού έθνους*, σελ. 170-181) και η απάντηση Κοντογιώργη (*Η μυθοπλασία στην ιστορία. Η περίπτωση Χομπσμπάουμ*, σελ. 79-104), τα θεωρητικά κείμενα (*Ο ελληνισμός ως έθνος-κοσμοσύστημα*, σελ. 14-51 και *Η νεωτερικότητα, η παράδοση και η πρόσδοος*, σελ. 55-75) και τέλος ο σχολιασμός των «εκσυγχρονιστικών» αντιδράσεων στην απάντησή του (υπό τον ευρηματικό τίτλο: *Ο μετακενωτικός μηρυκασμός ως επιστημονικό επιχείρημα*, σελ. 107-166) συνθέτουν τις τρεις αλληλοσυμπληρούμενες ενότητες προβληματισμού αυτού του ενδιαφέροντος τόμου, που αν μη τι άλλο ξαφνιάζει με τις ιδιαίτερες θεωρήσεις και της δικής μας ιστορίας αλλά και του νεωτερικού φαινομένου.

Γιατί τα «καινά» που εισάγει σχετίζονται με μια νέα ερμηνεία της πορείας του ελληνισμού (με κλειδί τη σύνθετη έννοια του «ελληνικού κοσμοσυστήματος»), αλλά και με μια... βέβηλη «ανάγνωση» των εδραιωμένων και ιδεολογικά κυρίαρχων στερεοτύπων της νεωτερικότητας, τα προτάγματα της οποίας, σύμφωνα με τις απόψεις του, συνυφαίνονται με την πορεία της φεουδαλικής Ευρώπης προς τον ανθρωποκεντρισμό, κάτι που για τον ελληνικό χώρο ήταν μια εξακολουθητικά βιούμενη κοινωνικο/πολιτική πραγματικότητα: «Η ελληνική κοινωνία, διατείνεται ο Γ.Κ., παρέμεινε βαθιά

ανθρωποκεντρική και δεν περιήλθε στη φεουδαρχία, ώστε να χρειαστεί στη συνέχεια να διέλθει απ' την Αναγέννηση και το Διαφωτισμό».

Με τη σκευή του πολιτικού και κοινωνικού επιστήμονα δεν ερμηνεύει την ιστορική συνέχεια του ελληνισμού με τη μέθοδο των εθνικών μας ιστορικών και λαογράφων, αλλά φωτίζοντας τον εκτυλισσόμενο διαμέσου των αιώνων κοινωνικο/πολιτικό μίτο και τα συνακόλουθά του στοιχεία, που όλα μαζί συνθέτουν το αξιακό πολυέδρο του ελληνικού ανθρωποκεντρισμού.

Στηριζόμενος στα στοιχεία αυτά παρακολουθεί το ελληνικό παράδειγμα στη διαχρονία του, απ' την κρητο/μυκηναϊκή του αφετηρία ως τις παρυφές του 20ού αιώνα. Κι είναι, ανεξάρτητα από συμφωνίες ή διαφωνίες, μια άκρως ενδιαφέρουσα αφήγηση, που τη δυσκολεύουν όμως ακούοντας οι νεολογικοί του όροι.

α. Απ' τα κρίσιμα μέρη της θεώρησής του είναι τα περί του ελληνισμού ως έθνους-κοσμοσυστήματος, τα οποία συνθέτουν τη βάση πάνω στην οποία στήριξε την αντίκρουση των απόψεων Χομπσμπάουμ, αλλά και στηρίζει τη συνολικότερη αντίκρουση των εθνογενετικών αντιλήψεων της νεωτερικότητας. Κατά τον Γ.Κ.: «Το ελληνικό έθνος αποτελεί πολιτική έννοια όχι γιατί εξισώνεται ταυτολογικά με ένα συγκεκριμένο κράτος και ιστορείται δι' αυτού – όπως το θέλει η νεωτερικότητα – αλλά επειδή συγκροτεί μια συνείδηση “κοινωνίας”, δυνάμει του ανήκειν σε έναν ανθρωποκεντρικά

δομημένο κοινό πολιτισμικό χώρο. Η έννοια της συνείδησης κοινωνίας είναι θεμελιωδώς πολιτισμική, ανάγεται εντούτοις στο γινόμενο της ελευθερίας του "όλου" και αποκτά σάρκα και οστά από τη στιγμή που το "όλον" αυτό διατυπώνει "πολιτικό λόγο".

Όπως κρίσιμο μέρος της θεώρησης του είναι και τα περί νεωτερικότητας, παράδοσης και προόδου, όπου κυριολεκτικώς αναποδογυρίζει τις στερεοτυπικές προσλήψεις και παραδοχές μας: «Σε ό,τι αφορά στον ελληνισμό», γράφει, «στη διαδικασία μετάβασης στο νεότερο κράτος-έθνος αλλά και στο πλαίσιο της κράτους-έθνους, παράδοση, με την έννοια της συντήρησης αποτέλεσε το σύστημα της νεωτερικότητας, ενώ νεωτερικότητα, με την έννοια της προοδευτικής σήμανσης, αποτέλεσε η ελληνική κοινωνία... Ο εξευρωπαϊσμός ως επιχείρημα εκσυγχρονισμού υπηρέτησε θεμελιωδώς την αποδόμηση όχι μόνο του ελληνικού ανθρωποκεντρικού παραδείγματος, αλλά και του ελληνισμού ως εθνικής αναφοράς... Η ελληνική «εκσυγχρονιστική» νεωτερικότητα ουδέποτε διανοήθηκε ότι η έννοια της προόδου μπορεί να διαχωρισθεί απ' το περιεχόμενο του εξευρωπαϊσμού».

β. Η απάντηση στον Χομπσμπάουμ έχει την ιδιαίτερη σημασία της. Κι αυτό κυρίως γιατί δεν είναι ένα καταγγελτικό κείμενο εθνοκεντρικού και αμυντικού περιεχομένου, σύνηθες στα καθ' ημάς, αλλά μια ολοκληρωμένη επιστημονική αντίκρουση τόσο της βαθύτερης νεωτερικής λογικής του, όσο και των επιμέρους από-

ψεών του για τη νεοελληνική εθνογένεση, που αποτελούν μια τυπική προέκτασή της. Καθώς περίπου εφαρμόζει μηχανιστικά το νεωτερικό δόγμα: Επειδή το κράτος κατασκευάζει το έθνος, το νεοελληνικό κράτος... κατασκεύασε το νεοελληνικό έθνος!

Σίγουρα ο λόγος ενός μεγάλου ιστορικού, όπως ο Χομπσμπάουμ, έχει καθεαυτός τη βαρύτητά του. Αυτό όμως καθόλου δεν σημαίνει πως είναι αξιωματικός λόγος, λόγος αυθεντίας, που δεν υπόκειται σε κριτική αντίκρουση. Προπαντός όταν διατυπώνονται απλοϊκές απολυτότητες του είδους: «Το ελληνικό έθνος δεν υπήρχε πριν απ' τον 19ο αιώνα – Στον πόλεμο της ανεξαρτησίας οι Έλληνες δεν πολέμησαν εναντίον των Τούρκων ως «Έλληνες». Πολέμησαν ως χριστιανοί εναντίον μουσουλμάνων».

Γι' αυτό και αξίζει να αναγνώσει κανείς αντιπαραθετικά και νηφάλια τόσο τη συνέντευξη Χομπσμπάουμ όσο και την απάντηση Κοντογιώργη, ιδίως μάλιστα τώρα που τα περί έθνους-κράτους γενικότερα και νεοελληνικού έθνους ειδικότερα είναι για πολλούς λόγους και πάλι στο επίκεντρο ενός πολύ αυξημένου ενδιαφέροντος.

γ. Αλλά και ο ακήρυκτος ... «διάλογος» με ημέτερους «νεωτερικούς» έχει επίσης τη σημασία του, έστω κι αν η ανταπάντηση επιβαρύνεται από αχρείαστη προσωπική ένταση.

Κι έχει τη σημασία του αυτός ο «διάλογος» όχι τόσο γιατί αναδεικνύει τα εκατέρωθεν επιχειρήματα, όσο κυρίως γιατί «φωτίζει»

τη μεταπρατική (παραρτηματική) λειτουργία ενός μέρους της διανοήσής μας. Όπως και γιατί «αποκαλύπτει» τη δυναστευτική κυριαρχία των εναλλασσόμενων «ορθοδοξιών», παλαιότερα με τους ιδιοκτήτες των «εθνικών αληθειών» να ζυγίζουν τα φρονήματά μας και τελευταία (απ' τα μέσα περίπου της Μεταπολίτευσης και μετά) με τους ιδιοκτήτες των «εκσυγχρονιστικών αληθειών» να ασκούν, τηρουμένων των αναλογιών, τη δική τους ιδεολογική τρομοκρατία προς τους αποκλίνοντες απ' τον «προοδευτικό» τους κανόνα.

Ο Γ.Κ. «προκαλεί» με τις ιδιαίτερες περί έθνους, περί ελληνισμού και περί νεωτερικότητας απόψεις του. «Προκαλεί» αυτούς που «υφίστανται» την αναιρετική του απόπειρα. «Προκαλεί» όμως κι εκείνους που δεν έχουν λόγο να είναι εκ των προτέρων «απέναντι» και που αναζητούν απροκατάληπτα την επιστημονική εγκυρότητα και ανθεκτικότητα της φιλόδοξης «αφήγησής» του.

Το παρουσιαζόμενο βιβλίο, όπως κι ο πρώτος τόμος του *Ελληνικού Κοσμοσυστήματος*, έρχονται σε μια καλή συγκυρία σοβαρών εκδοτικών παρεμβάσεων συναφούς περιεχομένου (για παράδειγμα, Νίκου Σβορώνου: *Το ελληνικό έθνος. Γένεση και διαμόρφωση του νέου ελλητισμού*, Δημήτρη Χατζή: *Το πρόσωπο του νέου ελλητισμού*, Παναγιώτη Νούτσου: *Κόμβοι στη συζήτηση για το έθνος*, Γιώργου Καραμπελιά: *1204 - Η διαμόρφωση του νέου ελλητισμού*, κ.ά.), που ίσως όλες μαζί προοιωνίζονται και τη μετάβασή μας στο συντεταγμένο διάλογο και στην ώριμη αντιμετώπιση των χρόνιων ζητημάτων της εθνικής, ιστορικής και πολιτιστικής αυτογνωσίας μας. Προφανώς με οριστική διεμβόλιση του παγιωτικού διπόλου των νοσηρών «ελληνοκεντρικών» και «αντιελληνοκεντρικών» ακροτήτων.

Λαοκράτης Βάσσης
Φιλολόγος - Εκπαιδευτικός

